

САМОВИРАЖЕННЯ ДІТЕЙ П'ЯТОГО РОКУ ЖИТТЯ: ДІАГНОСТИЧНИЙ АСПЕКТ

В'юнник В. О.

аспірант кафедри дошкільної освіти

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, Київ, Україна

orcid.org/0000-0003-2936-4900

v.viunnik@gmail.com

Ключові слова:

самовираження, діти п'ятого року життя, критерії самовираження, рівні самовираження, показники самовираження, вибір діяльності, Реджіо Емілія підхід, розвиток особистості дитини.

Статтю присвячено висвітленню результатів перебігу констатувального етапу експериментального дослідження щодо формування самовираження у дітей п'ятого року життя у ЗДО. Підкреслено актуальність змін у дошкільній освіті України відповідно до світових освітніх тенденцій, сформульованих згідно із загальними змінами у світі. Зроблено аналітичний огляд сучасних освітніх траєкторій щодо дошкільної освіти згідно з вимогами суспільства. Зазначено важливість створення умов для самовираження дітей в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти за допомогою спеціально створеного середовища. Здійснено аналітичний огляд щодо середовищного підходу запропонованого Реджіо Емілія підходу та впливу такого середовища на розвиток гармонійної особистості. Описано діагностичний етап перебігу експериментального дослідження у закладах дошкільної освіти. Наведено дефінітивні характеристики основного поняття дослідження щодо дітей п'ятого року життя. Окреслено «рівні», «показники» та «критерії» «самовираження» дитини п'ятого року життя. Виведені діагностичні зрізи констатувального етапу експериментального дослідження, на підставі результатів яких уточнено формулювання дефініції самовираження дитини п'ятого року життя. Підняті питання щодо зміни у фрагментах життєдіяльності дітей в експериментальних групах з метою створення умов для надання можливостей дітям реалізовувати творчий потенціал у самостійних діях під час вибору власної діяльності, не нав'язаної дорослим. «Вибір дитини» є важливим і пропонується на основі спостережень протягом двох тижнів за інтересами й вибором дитиною матеріалів у просторі. Описано діагностичний інструментарій, застосований на першому етапі дослідження, і зазначено важливий інструмент, який вплинув на зміни зроблені в середовищі та формування осередків відповідно до інтересів кожної дитини на наступному етапі дослідження. Акцентовано увагу на методиці, яка була взята за основу для визначення наявного стану розвиненості самовираження в дітей середнього віку, а саме ECERS-3, яка стала базовою для формування анкет для спостережень за кожної дитиною. Презентовано результати анкетування рівнів самовираження дітей середнього віку в експериментальних ЗДО на констатувальному етапі.

SELF-EXPRESSION OF FIFTH-YEAR-OLD CHILDREN: DIAGNOSTIC ASPECT

Viunnyk V. O.

Postgraduate Student at the Department of Preschool Education

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

Bulvarno-Kudryavska str., 18/2, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0003-2936-4900

v.viunnik@gmail.com

Key words: *self-expression, children of the fifth year of life, criteria of self-expression, levels of self-expression, indicators of self-expression, choice of activity, Reggio Emilia approach, development of the child's personality.*

The article is devoted to highlighting the results of the ascertainment phase of the experimental research on the formation of self-expression in children of the fifth year of life in the preschool. The relevance of changes in preschool education in Ukraine in accordance with world educational trends formulated in consistent with general changes in the world is highlighted. The article has an analytical review of modern educational directions, regarding preschool education in accordance with the requirements of society. It was noted the importance of creating conditions for self-expression of children in the educational environment of a preschool education institution with the help of a specially created environment. It was carried out an analytical review of the environmental approach proposed by Reggio Emilia and the impact of such an environment on the development of a harmonious personality. It was described diagnostic phase of the course of experimental research in preschool education institutions. It was given the definitive characteristics of the main concept of the research, regarding children in the fifth year of life. Were outlined the “equals”, “indicators” and “criteria” of “self-expression” of a child of the fifth year of life. Derived the diagnostic sections of the ascertainment phase of the experimental research. Clarified the formulation of the definition of self-expression of a child of the fifth year of life based on the results of diagnostic sections. Questions were raised regarding changes in the fragments of children’s life in experimental groups in order to provide opportunities for children to realize their creative potential in independent actions during the choice of their own activities, without imposed by adults, but proposed on the basis of observations during two weeks according to the interests and choices of the child. It were described the diagnostic tools used at the first stage of the research. Was make a short observation an important tool that influenced the changes made in the environment and the formation of centers according to the interests of each child at the next stage of the research is indicated. Attention is focused on the methodology that was taken as a basis for determining the current state of development of self-expression of fifth years old children, namely ECERS-3, which became the basis for forming questionnaires for observations of each child. The results of a questionnaire survey of the levels of childrens self-expression in experimental kindergartens at the ascertainment phase are presented.

Постановка проблеми. В освітянських колах рік у рік спостерігаються бурхливі дебати щодо сучасних трендів та течій щодо того, який саме шлях вибрати для розвитку дітей. Дискусії точаться щодо різних ланок освіти, у тому числі й дошкільної: на тлі запальних обговорень є намагання віднайти «золотий стандарт» чи баланс. Важливим відкриттям і відмінністю нашого сьогодення є те, що ми

не знаємо точно, до чого готувати дітей у майбутньому, і саме це призводить до освітянських баталій та прогнозування нових траєкторій розвитку освіти. Другим розумінням є те, про що точаться розмови насправді давно, – це можливість дітей рухатися у власному темпі, за власним вибором, пізнавати світ, а не «вживати» підготовану інформацію у форматі певних шаблонів і незмінних фактів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Марія Монтесорі, Жан Піаже, Рудольф Штайнер, Лоріс Малагуцці розробили технології та підходи, які вже давно працюють і ефективність яких доведена роками, які дають можливість дітям обирати свій шлях розвитку та знайомства зі світом. Свого часу ці технології стали надсучасними та проривними, але час змінився, гаджети впливають на темп і зміни нашого життя й життя родин наших вихованців. Екологічні зміни також даються взнаки і впливають на зміни акцентів в інформації та практиці і знайомства дітей із довкіллям: природним, предметним, соціальним.

Основними напрямками в освіті стають, з одного боку, знайомі лінії, з іншого – акценти стають таргетованими. Усе більше освітяни звертають увагу на вивчення та дослідження довкілля засобом природних і вільних матеріалів, цей тренд не є новим, але з використанням цифрових інструментів розкриває його і стає ґрунтовніше. Основними акцентами в освітніх траєкторіях є розвиток критичного мислення та вибір дітьми певної діяльності, вільний час на вибрану діяльність, «горизонтальний простір» – там, де немає поважних дорослих і «недостатньо дорослих» дітей (партнерські стосунки), розвиток комунікативних навичок, командної взаємодії, креативного мислення [4]. Це ті маркери, якими ми можемо послуговуватися у виборі інструментів взаємодії з дітьми протягом року.

Наразі в Державному стандарті дошкільної освіти, освітній напрям «Особистість дитини», зазначено якості, які формуються через розвиток «Я». Саме цей напрям вивчається й береться до уваги вихователями в практиці останнім часом у рутині ЗДО України, але комунікація з вихователями та керівниками закладів різних форм демонструє, що поки цього недостатньо для якісного розкриття дитячого потенціалу й екологічного зростання та входження у новий етап життя. На заваді якісних змін – заміна понять «пізнання» та «розвиток» на «навчання» та «підготовка до школи», що є перепорою для творчих і креативних вихователів. Батьки та суспільство частіше вимагають результатів, які можна виміряти загальнозрозумілими показниками, і саме це сприяє затримці змін, які надзвичайно необхідні для нового поступу та свіжого дихання в дошкільній освіті України.

Мета статті. Метою статті є опис перебігу діагностичного етапу експериментальної частини дослідження самовираження дітей п'ятого року життя. Завдання статті – надати дефінітивну характеристику базового поняття дослідження; схарактеризувати рівні, критерії та показники сформованості самовираження дітей п'ятого року життя; описати діагностичні зрізи констатуваль-

ного етапу експериментальної частини дослідження сформованості самовираження дітей п'ятого року життя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час війни життєві пріоритети змінюються – головним стає безпека дітей. Цей аспект нашого життя пов'язаний із важливою навичкою сьогодення, як-от гнучкість і адаптивність. Ця навичка важлива як для дорослих, так і для дітей, свідчить про зміни в підходах до розвитку дітей і важливість ненав'язування педагогами й батьками готових думок і рецептів, а можливість подумати, прийняти рішення, втілити задумане. Уміння займати себе і знаходити заняття у будь-яких умовах – це про ті матеріали й іграшки, які оточують дітей. Матеріали, які є у доступі малечі, теж стають важливим акцентом розвитку нарівні з дорослим, адже готові іграшки чи підготований простір дорослим із різноманітним матеріалом (вільний матеріал, природний, сформований за осередками, друковані ігри, звичайні іграшки) – це те, що спонукає до самостійного пошуку й досліджень довкілля. Простір, у якому дитина перебуває, має давати можливості для міркування, креативу, пізнання світу, а не формувати лише виконавську роль особистості. Саме матеріал, що оточує дитину, – це один із потужних інструментів, який можна побачити в підході Реджіо Емілія, технології Монтесорі, Вальдорфській системі, лісових садочках, фермерських садочках світу (створення якісного середовища для розвитку й використання «ста мов» для самовираження дитини) і який ми з педагогами використали як «помічника вихователя» у формуванні самовираження дітей у ЗДО. Адже, як показало вивчення наявних умов і матеріалів у групових приміщеннях закладів, перед розробкою моделі експериментального дослідження, у ЗДО України наявна велика кількість матеріалів з одного боку і мала кількість або відсутність методичних матеріалів із конкретними прикладами, переліком варіантів щодо створення освітнього середовища, яке б сприяло розвитку особистості. Саме нерозуміння, як використовувати середовище поза організованими формами дітей серед дня, стає на заваді зрушенню змін і можливостям давати дітям вільний вибір діяльності. Таким чином, освітній процес будується старим шляхом, який є зрозумілим для втілення вихователям і з давно готовими сценаріями, які не завжди відповідають дійсним інтересам дітей.

Застарілість уніфікованості в побудові освітнього процесу, навіть за умови «видимості» її варіативності, яка була ядром в українській дошкільній освіті багато років, панує і досі, потребує поступового руху в напрямі змін. Завдяки науковцям, які досліджують світові тенденції, активно

проводять роз'яснювальні консультації та професійні практичні конференції, працюють над нормативними документами, можна зазначити певні поступу щодо певних змін. Поява різноманіття комплексних освітніх, парціальних програм, доповнення цих програм зручними та практичними матеріалами й можливість вибору за впадо-баннями педагогічними колективами ЗДО стали одними з перших кроків до змін. Оновлений Державний стандарт дошкільної освіти (2021 р.) – це важливий крок до подальших змін. Подальшими кроками є реформації, які допоможуть втілити закладене Державним стандартом, і прийняття нового закону про дошкільну освіту. Наразі ДСДО України пропагує створення умов для самовираження дитини, і цьому сприяє стимулювання творчої активності у всіх специфічно дитячих видах діяльності: забезпечення уявлень дитини про себе та формування в неї позитивного ставлення до свого внутрішнього світу; створення умов для формування самосвідомості, а саме ідентифікації себе зі своїм «я», позитивної самооцінки, домагання визнання іншими чеснот дитини, уміння співвідносити «хочу» (мотиви, наміри), «можу» (знання, вміння, навички), «буду» (регуляція поведінки та діяльності).

А. Ребер описує «самовираження як особистісну форму активності, відображення індивідом на зовні власного внутрішнього світу, що формується та розвивається у спілкуванні й діяльності, та взємоповязане із прагненням людини бути визнаною у суспільстві, максимально себе реалізувати, розкрити свій природний потенціал [3]». Визначення А. Ребера дає змогу виокремити один з основних сенсів процесу «самовираження» дитини в ЗДО – «самовираження формується та розвивається у спілкуванні та діяльності», і саме цей аспект є важливим і відрізняється від ustalених форм взаємодії з дітьми дошкільного віку в ЗДО. Вільне спілкування, висловлення своєї думки, толерування думок інших дітей, спілкування в спільній діяльності в середовищі, уміння домовлятися було взято до уваги під час розробки маркерів показників самовираження дитини та пропозиції інструментів та змін у фрагментах життєдіяльності дітей щодо формування самовираження в освітньому середовищі ЗДО. Ми розклали процес формування самовираження на певні прояви дітей і, відслідковуючи ці прояви, змогли побачити рівні «самовираження» дітей дошкільного віку, що дало можливість їх виміряти, проаналізувати у відсотках кількість дітей із кожним рівнем і почати зміни на формувальному етапі експериментального дослідження.

Розкриття дефініції «самовираження» П. Гуревича дало нам можливість побачити у дітей п'ятого року життя в групі виявлення самоствавлення

через підвищення прагнення особистості повною мірою реалізувати себе, проявити творчий потенціал [3]. У розрізі нашого дослідження вважаємо це наступним важливим акцентом, адже бажання особистості реалізуватися можливе за умови надання вибору тієї чи іншої діяльності й різних шляхів виразити себе, не за зразком, а йдучи власним шляхом, послуговуючись своїм власним досвідом, який набувається шляхом спроб і помилок.

Дослідивши та проаналізувавши напрацювання науковців і експертів у сфері дитинства (зазначити яких), ми сформулювали дефініцію «самовираження», яку розглядаємо як *процес реалізації творчого потенціалу, який має переважно індивідуально-особистісний характер і проявляється в самостійних діях під час вибору власної діяльності, у готовності отримувати власний досвід, у виявленні ініціативи та самостійності в отриманні власного досвіду під час досліджень і відкриттів, у презентації власного досвіду тими мовами, які є доступними дитині*. Під «мовою» самовираження розглядаємо пісню, танець, малюнок, гру, фотографію, театральна діяльність, ліплення, конструювання, а також інші види активностей дитини та їх результати, послуговуючись працями Лоріса Малагуці.

З огляду на дослідження науковців і наші висновки в науково-методичних розвідках виділяємо головні ознаки самовираження: проявляється під час активної діяльності; передбачає мотиваційно-вольові акти (потреба, бажання, інтерес, прагнення); є проявом образу «Я» (емоційність, індивідуальність, самобутність, неповторність, нешаблонність); пов'язане із самостійним вибором дитини й можливістю такого вибору; презентування свого досвіду оточуючим у різних проявах (вербальних, ілюстративних).

Для практичного вивчення самовираження дітей п'ятого року життя на констатувальному етапі експерименту важливою була діагностика наявного процесу самовираження у дітей п'ятого року життя. Із цією метою ми сформували основні критерії та їх показники, що дали змогу визначити рівні сформованості самовираження у дітей не лише у творчій сфері, а в повсякденній рутині ЗДО. Під «рутиною» ми вбачаємо фрагменти життєдіяльності дітей у ЗДО.

Критеріями самовираження визначаємо: **емоційно-мотиваційний**, показник якого є інтерес і зацікавлення діяльністю, мотиви прояву, вільність прояву завдяки можливості вільного висловлювання в групі, підтримка вільного вибору дитини сформованим розвивальним середовищем із врахованими інтересами дитини; **когнітивний**, який орієнтується на прагнення до пізнання, бажання знань, умінь, що теж характе-

ризується можливістю проводити власні дослідження та презентувати їх оточенню; **діяль-нісний**, що забезпечує функціонування знань, умінь, навичок; планування своєї діяльності та кроків до втілення проєкту; вибір матеріалів для втілення задумів і використання їх для реалізації задуманого; емоційна сфера ґрунтується на здібностях до емоційної оригінальності, виразної реалізації отриманих знань, умінь і навичок, створення власного «Я».

На підставі вивчення й узагальнення джерельної бази дослідження, власного педагогічного досвіду, професійного спілкування з науковцями, управлінцями та практиками у сфері ДО виокремили, описали й схарактеризували рівні, критерії та показники сформованості самовираження у дітей п'ятого року життя. Варто зазначити, що в описі рівнів самовираження ми зазначали початкові стадії формування, а не кінцевий результат, адже дитина п'ятого року життя не може мати «ідеального» рівня за кожним із показників у силу своїх вікових можливостей.

Три рівні самовираження дітей п'ятого року життя визначаємо як: **ЛАТЕНТНИЙ**, **ПОТЕНЦІЙНИЙ**, **АКТИВНИЙ**. Критеріями до визначення показників є когнітивний (який виявляється в наявності системи знань про тему дослідження, матеріалах, які можна використовувати і як саме їх використовувати для досягнення своєї мети, знання про міжособистісну комунікацію, загальноприйняті правила та норми поведінки під час взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу в середовищі ЗДО), діяльнісний (який виявляється в поведінці) та емоційно-ціннісний (який виявляється в наявності цілей, мотивації, досягнень до успіху, адекватній самооцінці, емоційній стійкості, упевненості в собі, вольовому контролі, толерантності, прийнятті для себе позитивно-відповідального спрямування в соціумі, задоволення міжособистісними стосунками з однолітками та дорослими). Показники деталізують рівні сформованості в дитини навичок самовираження, які можна зафіксувати під час спостереження за дітьми в рутинних моментах ЗДО.

Опишемо рівні детальніше. Ззначаючи найвищий рівень самовираження, ми описуємо і називаємо його як **АКТИВНИЙ** (у тлумачному словнику дається таке визначення: – а, -е. енергійний, діяльний, прот. пасивний // який розвивається, діючий. Здатний вступати в реакцію, взаємодіяти з чим-небудь) [2, с. 19]. У нашій дефініції саме самостійні активні дії дитини посідають чільне місце як прояв самовираження.

Активний рівень самовираження дитини розглядаємо як такий, що характеризується реальними діями дитини в ігровій, пізнавальній та інших видах діяльності, у яких простежується

самостійний вибір засобів і шляху досягнення результату.

Показниками **АКТИВНОГО** рівня є такі: дитина самостійно вибирає матеріали, які допомагають втілити задум; дитина мотивована на пізнання, відкрита до нового, не відчуває стресу від змін матеріалу; дитина усміхнена, розслаблена, відчувається невимушено й вільно, говірка на запитання, що вона робить, описує і ділиться з іншими; дитина готова навчити інших дітей, як взаємодіяти з матеріалами і що можна з них зробити; дитина цікавиться різними матеріалами, із задоволенням з ними знайомиться та пізнає; дитина використовує матеріали і пропонує нові, проаналізувавши й порівнявши їх з попередніми схожими варіантами; дитина знає властивості матеріалів та їх можливості; за допомогою різних мов висловлює свою позицію, свою думку, дослідження; дитина має можливість вибирати ту діяльність, яку хоче і має для цього все необхідне в середовищі закладу (це має готувати вихователь відповідно до спостережень і запитів від дитини); дитина пробує нові діяльності й досліджує середовище закладу; дитина ставить запитання; дитина не боїться варіювати, експериментувати й не чекає на зразок і шаблон чи показ іншими; дитина не боїться помилитися.

ПОТЕНЦІЙНИЙ визначаємо як той, що дає розуміння про достатній рівень самовираження дитини, характеризується діями дитини в ігровій, пізнавальній на інших видах діяльності, у яких простежується вибір дитиною засобів і шляху досягнення результатів за умови постійного супроводу дорослого.

Описуючи показники **ПОТЕНЦІЙНОГО** рівня, ми називаємо його як такий, що дає розуміння про достатній рівень самовираження й перебуває у напрямі розширення. Показниками цього рівня, на нашу думку, є такі: дитина спостерігає за іншими й намагається відтворити за аналогією до інших дітей, працюючи в мінігрупах; дитина відгукується на пропозиції дорослих і дітей, але сама нічого не ініціює; дитина намагається короткими словами чи словосполученнями розповісти про свої інтереси; дитина виконує завдання за зразками чи схемами, не ініціюючи свої варіанти; дитина пробує щось нове в осередках (вибирає матеріал чи ігри, з якими раніше не взаємодіяла, а тільки спостерігала); дитина спокійна, приймає допомогу друзів чи дорослих в ознайомленні з новими матеріалами; дитина виявляє ініціативу, але не завжди (частіше приймає ініціативу інших); дитина завжди чекає схвальних відгуків від оточуючих, а сама не задоволена своєю роботою.

Латентний визначаємо як прихований, здатний до розвитку за додаткових педагогічних стимулів, і потребує більшої взаємодії з дитиною, також цей

рівень характеризується наявністю потенціалу в дитини, але він не активований і потребує додаткових стимулів. Латентний (-а, -е, наук. який не виявляється зовнішньо; прихований) [2, с. 607]. Показники ЛАТЕНТНОГО рівня можна описати таким чином: дитина не знає, як користуватися різними матеріалами, не вміє їх використовувати без інструкції, чекає пропозицій від інших дітей чи дорослого; не вибирає матеріал для діяльності; дитина не вибирає самостійно діяльність, а чекає на структуроване заняття із чіткими пропозиціями та варіантами їх виконання; дитина користується обмеженою кількістю матеріалів, не зважаючи на її наявність; дитина не може вільно висловити свою думку та чекає на підказку зі сторони; дитина не вміє планувати свої дії; дитина не виявляє ініціативи; дитина не взаємодіє з іншими дітьми; дитина не відгукується на ініціативу дорослих.

На констатувальному етапі дослідження було підготовлено діагностичний інструментарій: опитувальники для вихователів, фіксація наявного розвивального середовища в кожному закладі, матеріально-технічне забезпечення, визначення з комплексною освітньою програмою, за якою працюватимуть вихователі протягом навчального року, вивчення розкладу фрагментів життєдіяльності кожного закладу, розроблений інструмент і технологія дослідження інтересів кожної дитини у ЗДО та вдома (у ЗДО протягом двох тижнів за допомогою «коробки інтересів», удома – за допомогою опитування батьків), і найвагомим для визначення рівнів самовираження на констатувальному етапі стали спостереження за дітьми за допомогою спеціально розроблених 5 анкет за кожною дитиною.

В опитувальниках вихователів просили дати відповіді на такі запитання:

– Чи відоме вам поняття «самовираження дитини»? Якщо «так», то як ви його розумієте? Дайте визначення самовираження у вашому розумінні.

– Як самовираження виявляється у поведінці дітей?

– Чи вважаєте ви важливим самовираження дитини?

– Які умови потрібно створити для самовираження дитини (у ЗДО, у сім'ї)? Чи маєте ви можливість їх створити? Якщо ТАК, то чи створюєте їх? Якщо НІ, то чому не виходить створити? Які причини?

– Чи впливає середовище на самовираження дитини?

– Чи можете ви створити середовище, яке діє для самовираження?

– Як можна створити середовище, яке сприяє самовираженню дитини?

– Що заважає створити середовище, яке сприяє самовираженню дитини?

Опрацювання цих опитувальників дало змогу скорегувати модель експериментального дослідження.

Основним методом діагностування самовираження дітей п'ятого року життя передбачається за допомогою спостереження за їхньою діяльністю, поведінкою протягом спілкування, під час занять та у вільний час. Для цього були запропоновані ряд вправ і ідей, під час виконання яких педагог не втручався, а спостерігав і записував дії дітей, їх вербальні та невербальні реакції, послідовності, взаємодію з однолітками та дорослими, і матеріали, вибрані для створення робіт, і в анкетах давав відповідь на бінарне запитання.

Для спостереження вихователів за дітьми також були запропоновані такі вправи, як «Коробка думок», «Створи свій портрет», «Намалюй, що хочеш», «Намалюй те, що побачив красивого на вулиці», «Сфотографуй те, що тобі подобається», «Створіть», «Розкажи про своє улюблене» тощо. Усі ці завдання допомогли конкретизувати фокус спостереження й рівень розвиненості самовираження в конкретних навичках, які в подальшому було потрібно скорегувати протягом формувального експерименту.

Для визначення стану розвиненості самовираження в дітей найдоцільніше, на нашу думку, було використання методики ECERS-3. Авторами цієї методики – Тельмою Гаріс, Річардом М. Кліффорд і Деббі Краєр – визначено основні стандарти якості спостереження, важливими є валідність методики, яка вивірена під час масштабних досліджень у США та низці інших країн [1].

Досліджуючи методику ECERS-3 і розробляючи основні маркери для оцінювання, ми взяли такі підшкали, як «Мовлення та грамотність», «Види навчально-пізнавальної діяльності», «Взаємодія», «Структурування програми», ми не брали до уваги для розробки показників та критеріїв підшкали «Простір і вмєблювання» та «Повсякденні практики особистого догляду». Опрацювавши параметри й індикатори та скорегувавши їх щодо нашого запиту і критеріїв, що є актуальними для нашої роботи, прописали аспекти, які, на нашу думку, виходячи з попереднього дослідження доробок науковців, є важливими для самовираження дитини, і скорегували їх відповідно до наявних умов ЗДО України.

Важливими аспектами методики ECERS-3 є спостереження протягом потрібного часу й відмітки за певними показниками без додаткового втручання в простір дитини, саме це мало показати, на нашу думку, наявний стан проблематики в середовищі груп ЗДО протягом звичайних рутин. Також важливим є дослідження простору закладу

за певними показниками, які ми прописали за аналогією, але з акцентом на тему нашого дослідження й важливі моменти відповідно до нього.

Це такі аспекти – достатня кількість матеріалів для самовираження в середовищі (види та кількість матеріалів мають надаватися після спостережень за інтересами дітей і їх бажанням взаємодіяти з ними, для цього ми пропонуємо авторський підхід дослідження інтересів дітей, який пройшов апробацію під час експерименту в ЗДО України); можливість вибору діяльності дітьми (кількість часу, створені умови з використанням усіх мов); вільне висловлювання своїх думок у спільному колі; врахування інтересу кожної дитини; створення документації та фіксація інтересів і діяльності дітей у закладі з метою наповнення середовища матеріалів для можливості самовираження кожної дитини в колективі.

Діагностику наявних рівнів дітей п'ятого року життя у 23 ЗДО України, 401 дитина загалом, ми можемо побачити в схемі нижче.

Варто зазначити, що після обговорення з вихователями й аналізу відповідей вихователів після спостережень за дітьми з'ясували недостатнє розуміння вихователями фокусу уваги під час спостережень, що вплинуло на завищені показники, які можна було бачити з анкетування дітей і визначених рівнів згідно із спостереженнями вихователів. Проаналізувавши, на які пункти в кожній анкеті була найбільша кількість завищених відповідей ТАК, провели повторний уточнювальний вебінар з вихователями, що дало змогу їм переосмислити та провести спостереження й анкетування, які показали вже більш реальні показники.

Враховуючі певні завищені, на нашу думку, рівні самовираження дітей на констатувальному етапі, на контрольному етапі в експериментальному дослідженні доповнили перелік звітних документів додатковими уточнювальними опитувальниками, які мають конкретизувати зміни в рівнях самовираження дітей, які, на нашу думку, було завищено. Це дасть змогу конкретизувати важливі зміни й побачити, які додаткові роз'яснення чи інструменти важливо додати в подальшому під час корекції розробки технології само-

Назва рівня самовираження дитини
401 відповідь

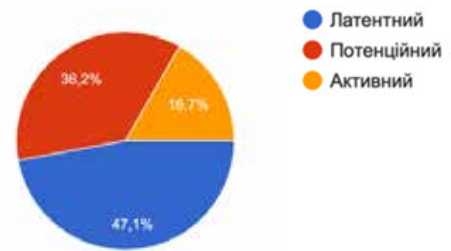

Рис. 1. Рівні самовираження дітей в експериментальному дослідженні на констатувальному етапі

вираження. За результатами діагностичного інструментарію було визначено та скореговано завдання для формувального етапу дослідження.

Висновки. Провівши діагностику з усіх важливих аспектів, які були необхідними для подальшого етапу, сформували й конкретизували дефініцію самовираження, схарактеризували рівні, критерії та показники сформованості самовираження дітей п'ятого року життя й описали діагностичні зрізи констатувального етапу експериментальної частини дослідження.

Розробивши діагностичний інструментарій, ми скорегували перспективно-тематичне планування для формувального експерименту. На констатувальному етапі експерименту, спостерігаючи за дітьми, зафіксували рівні самовираження і змогли перевірити гіпотезу щодо того, наскільки в ЗДО вихователі дають можливість розвинути самовираженню дитини п'ятого року життя у звичайних умовах перебування дітей у закладі. Висновки після проведених спостережень і аналізу анкет вихователів дали можливість розробити методичний інструментарій для попередньої роботи з вихователями перед початком формувального експерименту в ЗДО з дітьми. Анкетування вихователів і аналіз середовища дали можливість розробити інструменти та вправи для майбутньої архітектури розвивального середовища, яке формує навички самовираження, що є важливим для наступного етапу дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гармс Тельма. Шкала оцінювання якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти. Третя редакція (ECERS-3) / Тельма Гармс, Річард М. Кліффорд, Деббі Краєр / переклад з англ. О. Тільна. Харків : Вид-во «Ранок», 2020. 116 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / з дод. і допов. / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Онищук І. А. Розвиток творчого самовираження дошкільників у музичній діяльності : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка». Київ. 2012. 207 с.
4. Making learning visible: children as individual and group learners. Project Zero, Reggio Children. Reggio Children Pubns, 2001, 368 p.

REFERENCES

1. Harris Telma (2020) Shkala otcinuvannja jakosti osvitnogo procesu v zakladah doshkilnoi osvity / Tretia redakcia (ECERS-3) [Early Childhood Environment Rating Scale (ECERS 3)]. Kharkiv: Ranok, 2020.
2. Busel, V.T. (2005). Velikiy tlumachnij slovnyk ukrainskoji movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] Irpin: Perun.
3. Onyshuk, I.A. (2012). Rozvytok tvorchogo samovyragenia doshkilnykiv u muzichnij dajalnosti [Development of creative self-expression of preschool students in musical activities] (PhD research), Kyiv.
4. Making learning visible: children as individual and group learners (2001). Project Zero, Reggio Children. Reggio Children Pubns.